

ROMAN

SUSAN

SONTAG

ÖLÜM TÜNELİ

ÇEVİRİ: DUYGU ŞAHİN

SUSAN SONTAG
ÖLÜM TÜNELİ

Can Modern

Ölüm Tüneli, Susan Sontag

İngilizce aslından çeviren: Duygu Şahin

Death Kit

İlk baskı: Farrar, Straus and Giroux, New York, 1967

Bu çeviride kaynak alınan baskı: Delta, 1978

© 1967, Susan Sontag

© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ocak 2024, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Şirin Etik

Editör: Dilara Alemdar

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: M. Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Güvercin Cad. Baha İş Merkezi A Blok No: 3/1 Z. Kat

Avcılar-İstanbul

Sertifika No: 44451

ISBN 978-975-07-6281-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

SUSAN SONTAG ÖLÜM TÜNELİ

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

Duygu Şahin

♥can

Susan Sontag'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Ben, Vesaire, 1988

Yanardağ Sevdalı, 2000

Amerika'da, 2015

Metafor Olarak Hastalık - AIDS ve Metaforları, 2015

Böyle Yaşıyoruz Artık, 2020

Fotoğraf Üzerine, 2023

Başkalarının Acısına Bakmak, 2023

Yoruma Karşı, 2023

SUSAN SONTAG, 1933'te New York'ta doğdu. Çocukluğu Tucson, Arizona ve Los Angeles'ta geçti. On beş yaşındayken California Üniversitesi'ne girdi. Bir yıl sonra Chicago Üniversitesi'ne geçiş yaptı ve 1951'de mezun oldu. Çalışmalarını Harvard Üniversitesi'nde sürdürdü ve felsefe doktorası yaptı. 1957-1958 yıllarında Paris Üniversitesi'nde çalıştı. Daha sonra Amerika'ya dönerek New York Koleji'nde felsefe dersleri verdi ve Columbia Üniversitesi'nde öğretmenlik yaptı. 60'lı yıllar boyunca *The New York Review of Books*, *Commentary* ve *Partisan Review*'da birçok denemesi yayımlandı. Film senaryoları yazan ve yönetmenlik de yapan Susan Sontag'ın denemeleri arasında *Sanatçı: Örnek bir Çilekeş*, *Fotoğraf Üzerine* ve *Başkalarının Acısına Bakmak* sayılabilir. *Yanardağ Sevdalısı*, *Amerika'da*, *İyiliksever* ve *Ölüm Tüneli* adlı romanları dışında *Ben*, *Vesaire* adlı bir de öykü kitabı vardır. Sontag 2004'te New York'ta öldü.

DUYGU ŞAHİN, 1987'de Antalya'da doğdu. ATSO Antalya Güzel Sanatlar Lisesi'nde resim eğitimi aldıktan sonra lisans, yüksek lisans ve doktorasını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde tamamladı. 2015'ten bu yana çeşitli üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerinde sanat tarihi dersleri veriyor ve şu an üç kedisıyla birlikte Gemlik, Umurbey'de yaşıyor. Diğer çevirilerinden bazıları şunlar: *Ölümsüz* (Catherynne Valente), *Çıplak Tekillik* (Sergio de la Pava), *Kış Hakikatleri* (Paul la Farge), *Mavi Tarlalardan Yürü* (Claire Keegan), *Oscar ve Lucinda* (Peter Carey), *Ebenezer le Page'in Kitabı* (G.B. Edwards), *Sanatın Toplumsal Tarihi*, 4 cilt (Arnold Hauser).

Diana Kemeny'ye, sevgi ve minnetle

İyi kalpli Diddy iş gezisine çıkıyordu. Ailesinin ona verdiği takma adı Diddy'yi (artık) yalnızca kardeşi ve okul günlerinden birkaç arkadaşı kullanıyordu. "Merhaba Diddy!" diye seslenirdi Paul, ne zaman kente gelip uyardıktan işyerine damlasa ya da sabahın üçünde haber vermeden Diddy'nin evinin kapısına dayansa. Diddy, bazen alaycı bir kendini beğenmişlikle takma adına İyi kalpli Diddy diye eklemeler yapardı. Bir de şunlar vardı: İyi Diddy, İyilik Timsali Did ve Hepten Bitik. Kendisinin ve çocukluk arkadaşlarının kullandıkları lakaplar bir yana, gerçek adı Dalton'dı.

Tam ismini vermek gerekirse Dalton Harron: Pennsylvania'nın orta ölçekli bir kentinde el bebek gül bebek yetiştirilmiş ve eğitimine bir dünya para harcanmış mülayim bir arkadaş. İyi huylu bir çocuk, bu dünyadan sessiz sedasız göçmüş medeni anne babanın en büyük oğlu. (Şimdi) epeyce yakışıklı, otuz üç yaşında bir adam. Eski-sine kıyasla daha suskun. Belki biraz müşkülpesent; bir parça tumturaklı konuşan biri. Karşısındakiyle kibarca konuştuğunda cevap almaya alışkın ve (şu an) yaşadığı büyükşehrin nezaketsiz tavırlarına asla uyum sağlayamamış. Ama küskün değil. Kadınlara kötü davranmayan, kredi kartlarını hiçbir zaman kaybetmeyen ya da bulaşıkları yıkarken tabak kırmayan, işini özenle yapan, dostlarına cömertçe borç veren, ne kadar yorgun olursa ol-

sun her gece yarısı aksatmadan köpeğini gezdiren bir adam. İnsanların ister istemez hoşlandığı, felaketlerin kapısına uğramadığı türde biri.

Tam anlamıyla yaşıyor olmasa da, Diddy'nin bir hayatı vardı. Bu ikisi bambaşka şeylerdir. Bazı insanlar hayatlarının ta kendisidir. Diddy gibi olan diğerleri ise kendi hayatlarında güçbela barınırlar. Tedirgin kiracılar gibi, mülkiyet haklarının kapsamını ya da kira sözleşmesinin süresinin ne zaman sona ereceğini hiçbir zaman tam olarak bilmezler. Beceriksiz kartograflar misali tekrar tekrar egzotik bir kıtanın hatalı haritalarını çizer dururlar.

En nihayetinde bu tip biri için her şey tükenmeye mahkûmdur. Duvarlar bel verir. Nesnelere arasındaki boşluklar genişler. Yüzeyleri terler, inceler, yer yer kabarıyor. Özlerinde yer alan tortulaşmış korkunun isterik sıvıları kenarlardan sızıyor. Bir şeyleri harekete geçirmek ve uzamda yön bulmak zorlaşıyor. Mutfaktan oturma odasına sallana sallana yürüyerek içki servisi yapmak, müzik setini açmak, neşeliymiş gibi davranmak için ne çok çaba gerekir... Ama Diddy'nin sorunları, daha çok çaba sarf ederek çözülecek gibi değil. Daha çok çaba sarf etmek, şimdiki zamanın geçmişe karışırken silindiği sanısına dayanan, o mahir yetersizlik duygusunu yok etmeyecek. Bu çabanın yanında Diddy'nin inanca da ihtiyacı var, ki bu (şu an) onda yok. Bu da her şeyi öngörülemez kılıyor. Haftada beş gün, saat tam 10.00'da Watkins&Company'nin Lexington Bulvarı'ndaki bürolarında boy göstermesi gerek. Diddy, her gün bunu yapabileceğinden şüphelenirse de her sabah bir şekilde bunu başarıyor. Bu bir mucize. Ama Diddy, inançlı olmadığından, mucizelerin meydana gelmesinin böyle bir dünyanın varlığını garantilemeyeceği sonucuna varıyor. Bunun yerine, insanın yapmayı kafasına koyduklarını yerine getirmesinin mucize sayılamayacağına karar veriyor. Bu daha çok, şeylerin hareketsiz, narin ve yapışkan yapısında iğrenç bir çatlak

olarak görülebilir. Ya da birinin makası dikkatsizce savurup kumaşta çirkin bir yırtık ya da sigarayla kazara bir delik açması gibi aptalca bir kaza.

Her şey tükeniyor: Tükeniş, Diddy'nin düzenli yaşamının tamamına yayılıyor. Enerjisini bodrumundaki büyük jeneratörden sağlayan bir ev gibi. Diddy'nin içinde, jeneratörün enerjisinin tükendiğine dair neredeyse elle tutulabilir somutlukta bir his var. O jeneratörün korkunç biçimde kusurlu çalıştığına, zıvanadan çıktığına dair bir his... Bu his, Diddy'nin yaşamını aniden, evini darmadağın edip zevkli mobilyalarını mahveden bir atık selinin basmasına neden oluyor. Öyle ki Diddy kendine sığına- cık bir yer aramak zorunda kalıyor. Daracık bir köşede tortop oluyor. Ama Diddy'nin kendine ayıracağı alan ne denli ufak olursa olsun, uzun süre güvenli kalmayacak. Burayı katı madde işgal edemese bile, bu sefer de arızalı ya da isyankâr jeneratörün iğrenç cerahati akışkanlaşıp her yere yayılarak mekânın üstünü deri gibi örtecek. Jeneratör, değerli değersiz, güzel çirkin demeden, pis ve kötü kokulu bir ham petrol seli kusarak her şeyin ve herkesin üstünü kaplayacak. Diddy'nin dünyasını kirleterek onu kullanılamaz, yaşanılmaz hale getirecek.

Her şeyin böyle sıvılaşıp tükenişi, Diddy'nin bütün bilincini etkisi altına alıp en basit hareketlerini bile baltalıyor. Yataktan kalkmak bir ıstırap; anlamsız havayla hayat bulmaya çalışan karaya vurmuş bir balığın çırpınışları kadar ümitsiz. Gerçekten yaşamayan insanlar genelde yoğun bir sıvının içinde hareket ederler. Yaşamlarını ancak bu şekilde sürdürebilirler. Hayatları, görmelerine bağlıdır. Ama bu sıvı buharlaşıp havaya karıştığında altından sansürsüz, kokuşmuş, berbat bir hayat açığa çıkar. Yok olmaya mahkûm kentlerin harabeleriyle yüklü kayıp kıtalar belirir. Ölüm sancıları çekerken felce uğramış kadim yaratıkların iskeletlerinin üzerinden yer

yer deri parçaları sarkar. Eşi bulunmaz bir vahşet manzarası... İskeletler ve terk edilmiş kentler kurtarılabilir. Ama kayıp ve insansızlaştırılmış bir tabiat kurtarılamaz. İnsanlığın nazarından, denetim ve arzularından bunca zamandır uzak olan Tyrrhenia'nın¹ çorak dağları, gezegende bilinen başka hiçbir dağa benzemez. Hayali gökyüzünün altında nasıl da ürperip terler...

Aynı o tanıdık, ışık geçirmez ortam sızıntı yapmaya başladığından beri Diddy'nin hayatının ürperip terlediği gibi. Birbirine bağlı yumuşak pelür kâğıdına benzer günler çözülmüş. Cıvık plenum kurumuş ve içinden sivri uçlu, insanlıkdışı öğeler fırlamış. Ortam durmadan buharlaşıyor; kaynarak birbirine karışan bütünlüğün kaynağı kuruyor. Yok oluyor. Geriye kalan her şey tesadüfi ve anlaşılmaz. Salt sese indirgenmiş insan konuşması dahil. Ama Diddy su seviyesindeki ürkütücü düşüşü, yaşamsal yağların kuruyup çekildiğini, insan ölçeği anlayışının kıyısındaki erozyonu henüz kimsenin fark etmediğini ya da en azından alenen kabullenmeye cesaret edemediğini gözlemliyor. Bunu ilan eden ilk kişi Diddy mi olacak? Küstah Diddy. Her zaman dürüst olmaya çalışsa da hiçbir zaman bilge olduğunu iddia etmedi. Belki de herkesin dile getirdiği ve Diddy'nin bir zamanlar anlamış olsa bile (artık) anlamadığını söylediği hayatla ilgili o yalanda gizli bir bilgelik vardır. Dolayısıyla Diddy konuşmaya devam ediyor, tıpkı diğer herkes gibi. Sözcükler, dönen bir tel sepetten düşen kekremsi, tebeşir renkli küpler gibi... Diddy onları topladıktan sonra mantıksız kelimeleri birbiri ardına yerleştirerek akla yatkın duran bir cümle kuruyor. Sıradan niyet, vaat, fikir, talep ve itirazları, uzlaşma ve anlaşmazlıkları belirten cümleler... Ama bunu neden yaptığını bilmiyor artık. Nefes alıp

1. Antik dünyada Akdeniz'in batısına denk düşen bölge. Atlantis'in Tyrrhenia/Etruria bölgesinin batısında kaldığı rivayet edilir. (Ç.N.)

vermek bile yeterince zorken, hiç nefes almadan konuşmaya devam ediyor.

Su seviyesi düştükçe, önemsiz olaylar korkunç ve düzensiz biçimde su yüzüne çıkıyor. Diddy nefes almak için çırpınıyor ama her hamlesinde kendini yaralıyor. Diddy başarısız bir amfibi. Tüm görevler onun için anlamsızlaşmış, hiçbir yer ona kucak açmıyor, neredeyse herkes gülünç, bütün mevsimler şaşmış ve tüm durumlar tehlikeli.

Tüm görevler onun için anlamsızlaşmış. Diddy'nin bir eylemi tamamlama süresi uzadıkça uzuyor, ama yine de asla bir işi doğru düzgün yapamıyor.

Hiçbir yer ona kucak açmıyor. Üstelik her yer onun için gittikçe ulaşılmaz hale geliyor. Bedenini bir yerden diğerine taşıırken Diddy tek bir adım atmamış olduğu bilgisiyle acı çekiyor. Ayrıca ufak bir yer değişimi olduğu kanıtlanırsa dahi, bunun ne kadar olduğunu söylemek mümkün değil. Birinin, "Oraya git," dediğini farz edin ya da daha kibarca, "Zahmet olmazsa oraya gidebilir misin lütfen?" dediğini. Orası neresi? Doğru yere vardığından nasıl emin olabilir ki Diddy? Ona eşlik eden kişi, "Doğru yerdesin. Mükemmel! Olduğun yerde kal," diyebilir. Ama belki de yolu tarif eden kişi yanılıyor ya da onu yanıltmak istiyordur.

Neredeyse herkes ona daha gülünç ve çirkin görünüyor. Her gün bir öncekini aratıyor. Diddy insanların dışını görüyor; çarpılmış, davul gibi şiş, kurşun kadar ağır ve habis sıvılarla tıka basa dolu. Bu Brobdingnag¹ gözün yanı sıra

1. Jonathan Swift'in (1667-1745) *Gulliver'in Seyahatleri* adlı romanında devler ülkesi. (Ç.N.)

bir de (şimdi) X-ray görüşüyle lanetlendi. Bakışları bedenleri delip geçerek, dik durabilen her iki ayaklı canlının sakladığı korkunç kederi görebiliyor. Üstelik kulakları da anormal derecede keskin. Ne zaman dünyanın bir yerinde acı çeken dilsizlerin sesleri yükselse, belki de sadece daha tarafsız tanrıların hazzı için, Diddy de bu sesleri duyuyor. Şefkatini bekleyen bu kadar fazla şey olduğunu hissetmek Diddy'nin kalbini kırıyor.

Ona göre bütün mevsimler şaşmış. Geçen kış sürekli yağan kara rağmen kalın giysilerin içinde sıcaktan bunalan ve genellikle huzursuz olan Diddy, bu yaz parlak güneşin altında üşüdü ve ne kadar kalın giyinse de ısınmadı. (Artık) güz geldi. Başka bir yarı yapay Manhattan kışı, kendisine ayrılan süreyi talep etmek üzere. Fazla tanıdık bir düzen. Eylül, ekime dönmekle tehdit ederken Diddy neyin geldiğini biliyor. Hoş olmayan bir şeyler yaklaşmakta. Belki de kendini savunmaya hazırlanıyor. Bu yüzden mi Diddy ellerini her zamankinden de az kontrol edebiliyor? En kötü zamanlarda, (şimdi) elleri adeta canlanarak yapmamaları gereken şeyleri yapmayı arzuluyor.

Ona göre tüm durumlar tehlikeli. Diddy'nin ne yaptığının bir önemi olmaksızın hiçbir durum nötr değil. Duygularının düzenine bağlı olarak ya korkudan felç geçiriyor ya da kasılmalara yol açan bir gerilim yüzünden boğularak ölüyor. Bunlar da yine o en kötü zamanlar.

En kötü zamanlardan biri gece geç saatlerde Xan'ı yürüyüşe çıkarıp *Times*'ın ilk baskısını aldıktan sonra eve döndüğü, yatağa gazeteyle girdiği zamanlar. Parmak uç-

ları kendi kendine ağzına gidip duruyor. Çocukluğundan beri deli gibi tırnaklarını yiyen Paul'ün aksine Diddy'nin hiçbir zaman böyle bir alışkanlığı olmamıştı, hatta bunu hor görürdü. Ama (şimdi) gece okumalarının yanı sıra herhangi bir filmi izlerken de tırnaklarını sabırsızlıkla bekleyen dişlerine sunmak için duyduğu dayanılmaz arzuyla güreşiyor. Bitap düşmüş halde nihayet gazeteyi yere fırlatıyor; uyuyor, rüya görüyor... Sinir bozucu kaba saba müzik Diddy'nin kulaklarından içeri süzülüyor. Gözlerini açınca tırnak kemirme tekrar başlıyor, çünkü sabahın erken saatleri diğer en kötü zaman. Giyinmeden önce açık pencerenin önünde, jaluziyi indirirken. Dakikalar sonra banyodaki aynanın önünde tıraş olurken. Pencereler ile aynaların ölümcül daveti.

Güçlü ellerini denetlemeye çalışıyor. Çünkü bu iki zaman dilimi de Diddy'ye uğursuz ve tarifi imkânsız bir baştan çıkarma gibi gelmeye başladı.

Sonunda baştan çıkarma dile geliyor. Dilin günahlarından azade eller, sözlerle beslenen aklın onayına ihtiyaç duyuyor. Bu sözcükler, olanca ciddiyetin bir terminolojisi. Ciddi ciddi kendini öldürmek isteyen Diddy bir akşam köpeği gezdirdikten sonra, köpek (şimdi) oturma odasında şöminenin önünde uzanmış yatarken yarım şişe uyku ilacı içiyor. Saat yarım. Diddy kapısı kapalı yatak odasında sırtüstü yatıp gözlerini yumuyor. Yumuşakça, sakince boşlukta süzölmeye başlıyor. Bunu ne kadar sürdüğü belirsiz bir zaman aralığı takip ediyor: Nefes almanın zorlaştığı karanlık bir zaman dilimi. Birinin inlediğini, eşek anırması gibi sesler çıkardığını duyabiliyor. Karnı ağrıyor. Baş aşağı yataktan düşüyor. Canını acıtacak kadar sert bir şeyin üstüne. Sert zemine, iğrenç kokan ıslak bir şeylerin üstünde. Xan havlıyor ve karşı dairededeki komşusu –Broadway dışı oyunlarda oynayan güzel bir aktris– dibinde ona bağırıyor. Bir kamyonun arkasına yükleniyor. Sonra

“Gerçekten yaşamayan insanlar genelde yoğun bir sıvının içinde hareket ederler. Yaşamlarını ancak bu şekilde sürdürebilirler. Hayatları görmemelerine bağlıdır.”

Yakışıklı, iyi eğitilmiş ve bir süre önce intihara teşebbüs eden Dalton Harron bir iş gezisi için yola çıkar ama bindiği tren bir tünelde bozulur. Dalton neler olduğunu görmek için trenden iner ve o sırada bir demiryolu işçisiyle tartışarak onu öldürür. Yerine geri döndüğünde, işlediği suçu itiraf etme ihtiyacıyla olan biteni trendeki genç ve kör bir kıza anlatmak ister fakat kız ona kompartımandan hiç ayrılmadığını söyleyecektir.

Susan Sontag'ın ilk kez 1967'de yayımlanan ikinci romanı *Ölüm Tüneli*, gerçekle rüyayı iç içe geçiren, gerçeğin kaygan tanımını irdelerken Batı insanının ruhuna çılgın bir dalış yapan bir modern kurgu klasiği.

“Kesik kesik cümlelerin ve neredeyse belgesel kesinliğindeki gözlemlerin ustalıkla bir üslupla harmanlandığı, gerçekten müthiş bir kitap.”

The Boston Globe

#amerikanedebiyatı #kolektifbilinç #rüya #gerçeklik #vicdan #suç #newyork

